

Landsmålsarkivets frågelista M 124

*J. Ejdestam,
april 1937.*VÅRFRUDAGEN.

Vilket namn har man på vårfrudagen (vafferdag, våffeldag, fruedag, Mariemässdag, Mariebebådelsedag, trandagen)? Vet man något om den gamla vårfrudagen? Vad kallas dagen och natten före vårfrudagen? Om benämningarna vårfruaftonen, vårfrukvällen, trandagen eller trankvällen finnas, så vad menas därmed?

Skulle vissa arbeten vara avslutade till vårfrudagen, t.ex. ull och tonad spunnen? Skulle några nya arbeten begynnas omedelbart efter vårfrudagen, t.ex. garnet bykas och vävstolarna iordningställas?

Brukade man äta någon särskild maträtt vårfruaftonen (ägg för första gången på året, gröt)? Vad äts vårfrudagen (våfflor, vafferkaka, vafferdagsgädda)? Var aftonen före vårfrudagen en ungdomens uppsittakväll med traktering? Berätta härom!

Betraktades vårfrudagen som den första sommardagen? Varför?
- Från en viss trakt finnes följande upptecknat:

"Sju veckor fasta och sju veckor vår,
och det varar, så länge världen står."

Känner man till något liknande uttryck eller talesätt eller någon vers på Eder ort?

Troddes någon förändring inom växt- och djurvärlden äga rum vårfrudagen ("Varfördags yra kvicknar bå' mark å myra")? Fanns någon tro om något särskilt djurslag i samband med vårfrudagen? Skulle haren vara vit på ryggen till vårfrudagen? Skulle vissa flyttfåglar ha anlänt?

Vidtogos några särskilda åtgärder beträffande kreaturen på vårfrudagen? Redogör härför!

Tog man vårfrudagen några märken rörande väderlek eller annat (t.ex. av snön på taken, av töväder, takdropp och solsken, av vädret vårfrunatten)? Kunde man av något tecken draga slutsatser rörande bårtillgången under den kommande sommaren?

Känner man till några talesätt, som likna följande, vilka äro hämtade från ett par olika orter:

"Om hård frost vårfrudagen sätter,
då fryser därefter i fyrtio nätter."

"Fryser det hårt vårfrunatten,
får du rum med ditt ängshö i sommarhatten."

"Oväder och kallt på vafferdagen
hindrar gäddan i leketagen." ?

Borde man tvätta i vårfrudagstiden? Var vattnet beskaffat på särskilt sätt då - eller var detta förhållandet vid någon annan tidpunkt (kyndelsmässan)?

Kunde man vårfrumorgonen utföra någon handling, som skulle ge en lycka eller framgång under året? Berätta härom! Brukade man i samma syfte företaga något vårfrukvällen? Förekom det, att man sprang barfota? Vad kallades det (sprunga tranan)? Giv en utförlig skildring av denna sed! Måste man besöka vissa platser, då man sprang? Varför sprang man på detta sätt? Hade man blott skjortan på sig? Deltogo både stora och små i upptåget? Hotade man barnen med något (tranan, lertranan), om de icke ville springa? Ropade man, då man sprang, t.ex. någonting som liknade följande, vilket uppgives från en ort:

"Tranan plöjer, kråkan harvar, vipan sår,
men inte får hon plöj mig i år!"

Om tro och sed rörande tranan se även nedan!

Var det vanligt, att man skulle ut och bryta jorden vårfrudagen? Redogör för denna sed! - Hur förklarar allmogen dessa bruk?

Känner man till något, som liknar följande: Vårfrukvällen skulle man stjåla vedträn från tre vedbackar, lägga dem i spisen, kara aska över dem och läsa:

"Askeval, taske, ljuseval, snus,

vå'n varme ska inte slockne, förr'n dagen blir ljus."

Känner man till detta eller något liknande bruk, så giv en utförlig beskrivning därav, även om det skulle hänföra sig till någon annan dag!

Vilken dag på våren ansågs man böra upphöra med bruket av ljus eller lysstickor om kvällarna? Hur långt in på hösten skulle man reda sig vid dagsljus? Borde man under samma tid utföra sina sysslor vid dagsljus även i ladugård och stall, eller gjorde man skillnad härvidlag?

Var vårfrudagen eller dagen därföre den första dag man borde lägga sig vid dagsljus? Funnos några uttryck eller talesätt, som syftade härpå, t.ex. om att solen borde skina på gröten den dagen, om att kvällarna togo slut, att det var sängljus, om tranan eller om att man skulle se att lägga huvudet rätt? - Varför borde man gå så tidigt till sängs just den dagen? För att bli tidig under året, bli först färdig med vissa arbeten? Sades tranan hämnas på den, som icke lade sig i tid? På vilket sätt skulle hongöra det? - Gav man öknamn åt den, som kom sist i säng, t.ex. hornas, emedan man lade ett horn hos honom i sängen, eller åt den, som låg längst på morgonen e.ex. vafferskiten, transkiten?

Vilken roll spelade tranan för övrigt i vårfrudagsfirandet? I Skåne säger man:

"Den tredje torsdån i Tor,
då träder tranan på Skånes jor'".

Tranans rop har tytts på följande sätt:

"Ska jag gå på skaren,
ska jag fram till varferdaren."

Känner man till något liknande från andra trakter? - Hur ansågs tranan ropa, då hon kom ("Trä i spis och ljus i säng")?

Lät man barnen tro, att tranan kunde värpa ägg åt dem?

Giv exempel härpå! Brukade barnen måla tranägg?

Gav man barnen gåvor, som man låtsades att tranan kommit med? Fingo barnen dem i påsar, strumpor e.d.? Klädde någon av de äldre ut sig till trana? Berätta härom!

Skrev man tranbrev till varandra? Voro breven prydda med teckningar? Vad innehöllo de? Var den som överbringade tranbrev utklädd? - Redogör för detta bruk!

Känner man till andra föreställningar eller bruk i samband med vårfrudagen, än som här antytts? Om något av vad som ovan efterfrågats hänför sig till annan dag än vårfrudagen, så an-giv tydligt detta!